

עוצמת הכפילות

ז'קלין כהנוב. "ממזרח שמש" *

יאירה גנוסר

הפער המדהים בין "פרח התרבות" לבין "שרשי הקיום", כפי שמגלה אותו ז'קלין כהנוב, בעלת התרבות הצרפתית, — תרבות צרפת המנותקת מן החיים בצרפת הממשית, החיים בקרב תרבויות קיום נבדלות בשנות הארבעים, החמישים, השישים: מצרים של פארוק, ארה"ב הקולטת הגירה, צרפת הממשית, ישראל — כל אלה מעומתים בתבונה מרגשת עם ערכי תקופת הנעורים, וחוויותיה.

הקריאה השניה במסות ** מקנה לפרסומם משנה-הצדקה דו-קא עכשיו, כשהבחנות המרכזיות מקבלות כוח-חיים חדש. אני מתכוונת לנושא של מערכת עולם המזרח ועולם תרבות אירופה המערבית: — מהי המערכת? שניות של חומרים שאינם נדבקים זה לזה? קונפליקט בין תרבויות שונות? האם זו שאלה של יחסי תרבות במונחה המצומצם דווקא? היש או אין דירוג של "עליון" לעומת "נחות" בין אופני הקיום השונים? האם בתוך התודעה האינדיווידואלית יכול להיווצר מפגש ביניהם?

ההבחנות הפנימיות בתוך תרבות המזרח ותרבות המערב, התאור הפרטני המבוסס על ניסיון אישי, על תולדות חיים ועל הפרויקט מעמיקות עם חברים, ידידי-נעורים, שהתפורו לכל רוחות האידאה החברתית בת ימינו, — מעניקים דיוק נדיר של אדם המתמודד מחשבתית עם נושא, שהוא מעורב בו אישית, לאורך חייו.

המהפך

את המהפך במושג "לבנטיניות" חוללה ז'קלין כהנוב ברשי-מותיה עם פרסומם הראשון. זהו ה"מהפך" במשמעות המלה "לבנטיניות" ממלת גנאי לתאר כבוד אפשרי לאנשים המתמודדים עם כפל-תרבות. כפל תרבות העדיפה דווקא משום שאינה סטירילית ואינה "מרובעת" מבחינה סוציאלית, ואינה מבטיחה עמדה עדיפה ללא מאמץ, כמעמדה של ה"עילית" האריסטוקרטית, שהגנה על עצמה מפני זרים ומפני תרבויות נוספות על ידי מינוח הגנאי "לבנטיני".

אותיות ה"שורש ב.י.ג." משמשות בעברית גם מקור למילת-היחס "בין" ("בין המזרח לבין המערב") וגם שורש הפועל "להבין". "להבין" בעברית מקורו להיות בין לבין. לא בכל שפה כך. באנגלית, דרך משל, ישנו קשר בין "להבין" לבין "להכליל הכל" "להקיף" (קומפרהנס, קומפרהנסיו). אולי התרבות העברית העתיקה ראתה ביכולת לעמוד בנ-קודת התצפית בין לבין את מקורה של התבונה?

"סקופ" ישן ומעניין

יש "סקופים" המחכים שנים בספר נשכח או ברשימה שרושמה הראשון חלף, ועדיין הם רעננים. כזה הוא הסיפור על ערבי צעיר, שהיה גר בבית הוריה של ז'קלין כהנוב במצרים. הערבי הצעיר, איש-התרבות המרתק, אהב לצטט מאות שירים בע"פ, הפיר על בורין את ספרות צרפת ורוסיה. אלגיראי צעיר זה זכה ליחס חם במיוחד מצד הוריה של ז'קלין, שהתייחסו אליו כאל בן למחצה והעריצוהו על

* הוצאת "יריב" בשיתוף עם "הרר". 288 ע'.
** 24 מרשימותיה של המסאית כנוסו בספר זה. כמעט כולן פורסמו בזמנו ב"קשת".

מצריות, ונוף מצרי טיפוסי היה קיים במקביל — הן בספר והן במראה מבעד לחלון. זהו תיאור הזרדה ואפילו האימה אשר תשה בלילה ההוא, חוזרת ונופלת מהמיטה תוך סיוטים, רדופת דמיונות עזים להחריד על מימיו הדלוחים של ה-נילוס הגואים, ההופכים דם, מציפים את הארץ...
"רוב הבריות זוכרים את "ציאת מצרים" שבוע אחד בשנה; אני נשאתיה עימי כל ימות השנה, מיוסרת ספקות באשר לרחמי האלוהים ואהבתו. וכי למה-זה היו פלאחים הפים מפשע צריכים לשלם מחיר איום כל כך למען יהיו העברים בני חורין שעה שוודאי היה לאל ידו של אלהים לצוות על פרעה לשמוע בקול משה ולשלח את העברים? נרמה היה כי לא רק אכזריות יש בדבר אלא ביזבו עצום. מאן אותו סדר פסח ראשון התחכמתי תמיד שלא לקחת חלק באמירת "עשר המכות", וכשהיגיעו הדברים ל"דיינו" הייתי מתפללת בשתיקה, "דיינו, באמת דיינו! ולואי ולא יקרו עוד דברים כאלה".

שאלות הילדות התמימות קיבלו תעודת לידה מאוחרת, על רקע הסיכוי לשנות את פני הדברים, אך הן ניצבות כשאלות כלליות, חסרות מענה, המזכירות לנו את שורותיו של נתן אלתרמן ב"שירי מכות מצרים": / "כי צדיק בדינו השלח, — / אך תמיד, בעוברו שותת, /הוא משאיר, כמו טעם מלה, /את דמעת החפים מחטא."/

תרבות הביקורת

הרשימות, המסות, הזכרונות, מציגים במכלולם אשה עצ-מאית, מקורית, בעלת חוש ביקורת וביקורת עצמית ובעלת יכולת ביטוי מעולה. קולניותם של מכשירי התקשורת ה-יוצרים "אישי תרבות" מפורסמים, פסחה עליה, בדרך כלל, וכך נשאת לקורא תחושת גלוי של עושר נקי שעה שיקרא את הספר, למרות שהדברים כבר פורסמו בכתב עת לספ-רות.

מסה עתונאית וטור בעתון זהים, אולם אינם חייבים להיות בעלי פרצוף כה נבדל, כה מנוגד. מסותיה של ז'קלין כהנוב מעלות כמה "הרהורים נוגים" בנושא שאין היא כותבת עליו כלל, אולם כתיבתה שלה מאירה אותו באור הראוי להארה נרחבת. המדובר בטורי ביקורת-התרבות הנכתבים ומכתי-בים אקלים פסבדו-תרבותי אשר נגדו, לכאורה, הם יוצאים חוצץ. ואמנע מנקוב בשם "רחל, בתך הקטנה".

ישנן רשימות המתפרסמות בעתונות הישראלית, הנידמות כמשתתפות בתחרות כלבים מיוחדת — למי יש יותר "שי-ניים"? כתיבת ביקורת (זו התפיסה האמריקנית, כנראה) היא כתיבה "בעלת שיניים". ממדי המלתעות מכתיבים את גוף ההצלחה.

יכולת ההבחנה, תיאור התופעה וביקורתה, אף החריפה בביקורות, כברשימות "למות מיתה מודרנית" — אינה מציגה שיניים לראווה. כוחה גובע לא רק מעוצמת הנושא. לא עיקר כוחה נובע מהצגת נקודת התצפית של תרבות אחרת. של אפשרויות חיים, ומוות, אחרות. לכן יכולה היא להגביה תוך קיום מעורבות מוחלטת בבחירת הנושא ובדרך סיפורו לקורא. לבחור את העניין על פי רציונות ולא על פי היותו צמוד לתופעה חולפת בשיאי החדשות. כוחה של הרשימה נובע מעמוד שידרה פנימי ולא מטורי שיניים נח-שפים כטורי ביקורת.

ישנן רשימות של בעלי טורים העוסקים לכאורה בהצגת ראייה חריפה הפוסלת תופעות תרבות וחברה כחסרות תר-בות וכמוזיקות לחברה. אולם, בסך-הכל, לוחמים הם על השגת תשומת הלב בתוך מבנה תרבות שעיקר תכליתו תשומת לב, בדיוק כמו תחרות פזמוני האירוויזיון, אותה לבטח יכנו בשם "תת-תרבות". מנהלים פה מלחמות כאילו בשם התרבות ובעצם על המקום הראשון בתוך אותו עולם "תרבות" המעריך רק את ה"היט" של המקום הראשון. כלואים, סגורים בתוך אותו עולם המעריך נצחונות כהוכחה ניצחת לצדקת העניין, תופעה של "ביקורת סלוויזיה במעגל סגור". לכן, הרשימות הקיימות בסוג זה הן חלק מהפרצוף התרבותי אותו הן מתיימרות לפסול: זו רדיפה אחר קוריות, החשבת הפוזה של סמכות יותר מיכולת ההנמקה של השי-פוט. כתיבה שופטת הנסמכת על העיקרון כי סמכותה נוב-עת מן העובדה שיש לה קהל האוהב את המצרך שהיא מוכרת: את הפוזה של השופט, וישנם בעלים-מממנים המרוצים מליצן החצר שלהם.

הוא שאמרנו — חוסר הפנים, חוסר התרבות מגלה את פרצופו שלו בשלחו אל התמימים אשר בשערי התרבות הן את ליצני החצר והן את כלבי החצר, חושפי השיניים. זהו שליח כפול-פנים, שהוא הטבח-הרכב של מולייר, "הליצן", שידע את מה הוא מבקר ●

עומק השכלתו, שנינותו, טוב ליבו ועל יחסו החם אליהם. בראשית שנות החמישים משאיל צעיר זה להורי ז'קלין את ספרו של מנחם בגין "המרד" והוא מסביר להם כי הספר הוא "התנ"ך שלו". כן סיפר לבעלי הבית, היהודים הלא ציונים, על הקיבוצים בישראל ועל ההסתדרות בישראל וכוחה, ועל ממשלת הפועלים, ועל מופת מוסדות חברה בישראל. האלגיראי הצעיר אמר בחום כי כאשר תשיג אל-גיריה את עצמאותה, אפשר יהיה לחזור בארצו על הרבה דברים שנעשו בישראל.

כאשר התברר לז'קלין כהנוב — שלא היתה בעת התיא בבית הוריה — כי צעיר זה הנו לא פחות ולא יותר אלא אחמד בן-בלה המנהיג האלגירי הנודע, שנודע אחר כך גם ביחסו הקטלני לישראל. הפתעתה לא נפלה — ודאי — מהפתעתו של הקורא. אולם, הואיל והמסה אינה עוסקת בקוריוזים אלה מתמודדת עם תופעות, היא מעמידה דמות מעניינת ביותר של טרוריסט כמשכיל אידאליסטי, ומצבי-עה, בין היתר, על איפיון "לבנטיני" מיוחד — היכולת של אמה ושל בחור זה לקשור ביניהם יחסים אמיתיים כה עמוקים נובעת מתרבות המזרח, היכולה לקיים הפרדה בין נאמנות אישית מלאה לבין נאמנות לאומית, גם שעה שהן סותרות בפועל זו את זו, תוך יכולת לשמור על שתי הנא-מנויות — האנושית פרטית, והלאומית — הרגישה ל"כבוד לאומי".

עפרה סמבורסקי

אלי,
המלאכים שומרי נפשי, שומרי הלב
דמיו רוחניים בועות קשות

אלי,
המלאכים חובקי תפלותי — הָדוּן
מתנפץ משמים
לאַמָּה —

מלאכים שְׂבִי יגנו עָלַי כְּשֶׁאֲשֶׁ
תְּבַעֵר לְשׁוֹנוֹתַי לִחְכוֹת
אֲוִיר חֲרוֹף רָרוּף לְחִישַׁת לִהְבָּה
עֹלָה וְתַפְלוֹתַי
מֵאֲדָמָה לְשָׁמַיִם.

פסח במצרים

בין הרשימות ישנן שתיים על פסח במצרים. האחת נכתבה לפני שנים ובה חוויית ילדות של סדר פסח ראשון בחייה של ילדה יהודיה החיה במצרים. על אותה חוויה נכתב ביתר גלוי לב בקטע מן הרשימה העכשווית העוסקת בבית קורו של סאדאת בישראל. ההכרות של ילדה יהודיה החיה במצרים עם נוסח ההגדה של פסח כונתה ברשימה הראשונה במלים גבוהות "שעה חגיגית ונפלאה" "סעודה עליזה ומ-שעשעת".

ברשימה המאוחרת נמסרת עדות מפתיעה, שונה לחלוטין, הממחישה את העובדה שכל גילוי עשוי לשמש כיסוי לשוני לחוויה עמוקה יותר, שהוטמנה פנימה, וגווננה על עצמה. בראשונה ישנה צהלת ילדות, מפגש עם ילדי המשפחה הנוספים, ועם מסורת חשובה, אינטימית, שההורים טורחים להקנותה לבתם האהובה. ברשימה השנייה, המאוחרת, מת-גלה כי סדר ראשון זה בתוככי מצרים היה הלם קשה של הילדות — לילדה תמימה וקטנה, שסביבה חיו חברות

ליודעים לשמוע!!!
רדיו הכוכב
* מערכות סטראופוניות *
טלוויזיות * רשמקולים * מכשירים אלקטרוניים *
מעבדה משוכללת *
א. הורביץ, המלך ג'ורג' 91 תל-אביב,
טל: 03-282449

* קסטות * קטרדיגי *
* מחטים * ראשים *
* אביזרי ניקוי שונים *
המכירה בסיטונות
ד.ט.ש בע"מ כצולסון 33
גבעתיים טל. 211522